

KERTOMUS JANAKKALASTA 1800-LUVUN LOPULTA.

Vuosina 1867 ja 1868 vallitsi Suomessa nälänhätä. Halla pilasi sadot ja ihmiset nääntyivät. Köyhä seppä Karl Gustaf Gardemeister asui vaimonsa Gustavan (Taavan) ja neljän lapsen kanssa Saloisten kylän Hakanperän savupirtissä. Kaksi vanhinta lasta Karl Gustaf ja Josefiina olivat jo vierasta palvelemassa, ja Otto oli kuollut 14-vuotiaana 1868. Sepällä oli aina riittämiin töitä, mutta kun kahtena vuotena peräkkäin pieni peltotilkku ei antanut viljaa, ruoka ei riittänyt perheelle. Silloin seppä lopetti syömisen, jotta muille jäisi enemmän ravintoa. Vähitellen väkevän 40-vuotiaan miehen voimat ehtyivät. Viimeisenä työnään seppä teki oman arkkunsa, ja takoi sen päälle rautaisen ristin. Hänet haudattiin Janakkalan kirkkomaahan keväällä 1869.

Ei kulunut kuin muutama kuukausi sepän kuolemasta, kun yllättäen vauras Kuuselan Reetrikki-isäntä tuli Hakanperään kosimaan Taavaa. Taava niiasi syvään tervehtiessään isäntää, ja teititteli häntä. Reetrikki sensijaan sinutteli Taavaa. Kuuluivathan he eri yhteiskuntaluokkiin. Reetrikki oli tilallinen, Taava vain torpparin leski. Suostuessaan Kuuselan emännäksi, Taavan elämä olisi muuttunut ratkaisevasti, mutta hän pelkäsi Kuuselan isännän kohtelevan vieraan miehen lapsia kaltoin. Hän antoi Reetrikille rukkasen, ja eli suruvuotensa köyhänä mutta ylpeänä.

Kevään ja kesän ajan Taava yritti elättää perhettään, mutta syksyllä perheen omaisuus, eli käytännössä sepän työkalut, hevonen, kaksi lehmää ja muutama lammas myytiin huutokaupalla, jotta saatiin velat maksettua. Perhe siirrettiin Ilomäen torppaan. Taava teki töitä talollisille. Talven yli hän tällä tavoin elätti perheensä, mutta viime vuosien rankat koettelemukset veivät voimat, ja Taava haudattiin miehensä viereen keväällä 1870.

Taavan äiti, joka kutsuttiin avuksi, toimitti 13-vuotiaan Maijan ja 10-vuotiaan Juhon paimeniksi kylän taloihin. Otti nuorimmat eli 7-vuotiaan Edlan ja 4-vuotiaan Mandan mökkiinsä. Mummi ei kuitenkaan jaksanut

tyttöjä elättää, ja niin he joutuivat huutokaupattaviksi lokakussa 1871. Se tapahtui Jutilan talossa, nykyisen seurakuntatalon paikalla.

Kuten siihen aikaan tapana oli, huutokaupattiin orpojen lisäksi myös työkyvyttömät vanhukset. Hän joka vaati kunnan laarista vähiten viljaa, sai haltuunsa huudettavan henkilön. Vanhuksista ei huutaneelle paljoa iloa ollut, mutta orvosta sai ajan mittaan ilmaisen työhmissen.

Manda, nyt 5-vuotias, ei ymmärtänyt mistä oli kysymys, mutta kun hänet käskettiin keskelle lattiaa näytille, tyttö purskahti itkuun. ”Mitä tarjotaan?” kysyi huutokaupan pitäjä lautamies Siivola. ”Mitähän tuollaisella räpäleellä tekee”, kuului Murahdus ja sen päälle sylkäisy. Siihen aikaan miehillä oli tapana puhuttuaan sylkäistä antaakseen enemmän pontta sanoilleen.

Tarjouksia tehtiin, mutta lopuksi astui Korjalan (?) emäntä esiin. ”En vaadi kunnan kassasta mitään, otan tytön omaksi lapsekseni.” Korjala oli vauras talo, joten katsottiin Mandalle käyneen erittäin hyvin.

Sitten tuli 8-vuotiaan Edlan vuoro. Tehtiin muutama tarjous, kunnes ratamestari Ahlberg ilmoitti.” En välitä kunnan jyvistä, otan tytön omaa poikaani lullaamaan.”

Viimeisetkin seppä Gardemeisterin lapsista joutuivat näin erilleen toisistaan.

Korjalan talossa Manda leikki naapurin tytön kanssa. Hän otti silloin luvatta muutaman sokeripalan. Tästä varkaudesta emäntä piiskasi Mandan tajuttomaksi. Seuraavana päivänä tuli kuppari Vilpiina taloon ja pelasti Mandan hengen. Tämä karkasi ja pyrki Kerkkolan taloon, jossa hänen vanhin siskonsa Josefina (Fiinu) palveli. Karkumatkalla heiveröinen Manda väsyi ja istahti tien viereen, josta hänet pelasti sattumalta paikalle osunut pastori, joka toimitti tytön Kerkkolaan.

Kun tyttöä ei Korjalassa löytynyt mistään, tuli emännälle hätä käydä kertomassa asiasta pastorille. Siihen aikaan pappi oli mahtimies, oli oltava hänen kanssaan hyvät välit. Pappi, jolle Manda oli kertonut karkaamisensa syyn, haukkui Korjalan emännän perin pohjin, joka nyt tajusi menettäneensä Mandan lopullisesti.

Manda oli liian heiveröinen maataloustyöhön, mutta kehittyi taitavaksi kankuriksi. Palveli useassa talossa ja avioitui jo 17-vuotiaana Kustaa Lahtisen kanssa. Avioliitto oli lapseton. Manda kuoli leskenä 1931 64-vuotiaana.

Kahdeksan-vuotiaasta Edlaa kohdeltiin erittäin hyvin ratamestari Ahlbergin Taappolassa. Sai kutsua ratamestaria isäkseen ja matamia äidikseen, ja näiden Ida-tytärtä siskokseen. Tältä hän peri ehjät hyvät vaatteet mukaan luettuna ensimmäiset alushousunsa, joita köyhillä tytöillä ei siihen aikaan ollut. Kolmetoista vuotta vanha Ida, josta kehittyi maankuulu näyttelijä, rakasti näyttelemistä jo silloin, ja tytöt viettivät paljon aikaa talon ullakolla, josta löytyi vanhoja vaatteita. Edla oli varsin opinhaluinen ja Idan opastuksella hän oppikin auttavasti lukemaan.

Edlan tehtävä oli lullata talon vuoden vanhaa sairaaloista Joel-poikaa. Mutta väliin jäi runsaasti aikaa näyttelemiseen ja lukemiseen. Mutta kun Joel kuoli ei Edlalla ollut enää varsinaista tehtävää. Näin ratamestarin matami antoi tytön Jussilan rustholliin, jonka talon tyttärellä oli pieni poika.

Tästä alkoi se vaihe Edlan elämässä, jolloin kohtalo heitti hänet milloin mihinkin. Hän tunsu itsensä turvattomaksi, kun ei tiennyt minne seuraavaksi joutuisi.

Jussilassa Edla joutui kovaan ja hänelle liian raskaaseen työhön. Kesäsin hän oli paimenessa avojaloin, koska emäntä ei halunnut hänen kuluttavan kenkiään. Myös Fiinun häihin hänen oli käveltävä kengät ja sukat kainalossa, vaikka maa oli jo roudassa.

Rusthollin tytär Amalia Castrèn (o.s. Jussilainen) oli Edlalle hyvin ystävällinen. Tyttö sai rauhassa lullata tämän pientä poikaa. Kun talon vävy Johannes Castrèn päätti lähteä perheineen Pyhäjärvelle kotitaloonsa, he ottivat Edlan mukaansa. Kesken pahimpia pakkasia suoritettuna kuuden päivän rekiretken aikana Edla vilustui ja oli menehtyä keuhkkokuumeeseen. Hän selvisi siitä kuitenkin ja isäntäväki kohteli häntä ystävällisesti, joskin tyttö joutui tekemään kovasti työtä. Lullatessaan perheen lapsia Edla sai emännän vanhoja kirjeitä, joiden marginaaleihin hän kirjoitti ensimmäiset lauseensa. Murrosikäinen Edla suri ettei koskaan päässyt kouluun.

Edlalla oli aina koti-ikävä. Oikeastaan se oli kotiseutuikävä, eihän työllä kotia ollut, mutta kaipasi kyllä sisarusiaan. Kun Castrénin perhe muutti lyhyeksi aikaa Kuopioon ja sieltä Jyväskylään, Edla sai lähteä takaisin Janakkalaan. Oltuaan vähän aikaa Jussilan rusthollissa, Edlasta tuli Tarinmaan kartanon sisäpiika. Siellä asui pastoriksi kutsuttu kappalainen Bredenberg perheineen. Kohtelu täällä oli asiallista. Nyt Edla pääsi rippikouluun. Tauolla oppilaat istuttivat lehmuksia kirkon pääovelle johtavan tien varteen. Näitä jouduttiin kastelemaan, ja vesi haettiin Pyhän Laurin lähteestä. Tällöin Edla sattui näkemään oman kuvansa lähteen pinnalla, ja huomasi tulleen nuoreksi kauniiksi naiseksi.

Kun talon tytär Alma avioitui talon pehtorin Otto Mestertonin kanssa, ja pariskunta siirtyi Haukilan kartanoon, he ottivat Edlan mukaansa. Siellä Edlaa kohdeltiin varsin kovakouraisesti, kuten myös Leena-karjakkoa. Nämä päättivätkin lähteä kävellen Hämeenlinnaan paremman elämän toivossa. Siellä Edla palveli mm. erään ystävällisen silittäjän luona, kunnes hän 18-vuotiaana avioitui itseään 17 vuotta vanhemman räätälimestarin Nikodemus Johanssonin kanssa. Ensimmäisen kerran elämässään Edla tunsikin olonsa turvalliseksi. Kohtalo ei enää tulisi heittämään häntä minne sattuu. Pariskunta siirtyi Helsinkiin jossa Edla synnytti tyttären. Hän sai tehdä sen sairaalassa kättilön ja muun henkilökunnan avustuksella, kun hänen oma äitinsä oli synnyttänyt seitsemän lastaan yksin savupirtissä.

Tyttö sai kasteessa nimen Elsa.

Elsa eli lapsuutensa Ravansaarella lähellä Viipuria, jossa kävi koulua ja avioitui Georg Grashornin kanssa. Mielenkiinnolla hän kuunteli äitinsä kertomusta tämän varsin vaiherikkaasta elämästä, ja kirjasi kuulemansa paperille. Näin syntyi käsikirjoitus, jota Elsa ei kuitenkaan julkaissut.

Sydäntäsärkevää tässä kertomuksessa ei ole pelkästään se että kaksi pikkutyttöä myydään huutokaupalla, vaan ennen kaikkea se kohtelu, minkä he ostettuina kokivat.

Mielestäni on myös opettavaista nykyajan suomalaisille perehtyä siihen, mitä kaikkea kansamme on aikojen kuluessa joutunut kokemaan. Tämän takia ja Elsa Grashornille kiitollisena, julkaisin teoksen nimellä ”Huutolaistytön tarina.”

Kauniaisissa huhtikuussa 2014

Sten von Troil